

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 76 | 2022 | št. 3-4 (166) | str. 281–565

Rajko Bratož, *Hieronymus als Zeithistoriker. Sein Blick auf die Krisenerscheinungen und auf den Untergang des Imperium Romanum* • Maurizio Levak, *Kasnoantičke ostave novca u Istri kao odraz sigurnosnih prilika na prostoru između Panonije i Padske nizine* • Janez Höfler, *Razmisleki ob novi monografiji o Turjaškem gradu in Turjačanih* • Gašper Oitzl, *Železarske skupnosti na Kranjskem v poznem srednjem veku* • Lucija Zala Bezljaj, *Religija in politično v ancien régimeu* • Ivan Smiljanič, *Javni spomin na ustreljene na Suhem bajerju v Ljubljani* • Jelka Piškurič, *Priseljevanje v Slovenijo s področja nekdanjih jugoslovanskih republik v času socializma in njegov odmev v javnost* • Oskar Opassi, *Spolne vloge v samoupravnem delavskem tisku: primer glasila kolektiva Delamaris 1974–1990* • Peter Mikša, *Jure K. Čokl, Slovensko osvajanje osemtisočakov (1975-1995)*

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Mednarodni uredniški odbor: dr. Kornelija Ajlec (SI), dr. Tina Bahovec (SI),
dr. Bojan Balkovec (SI) (tehnični urednik), dr. Rajko Bratož (SI),
dr. Ernst Bruckmüller (AT), dr. Liliana Ferrari (IT), dr. Ivo Goldstein (HR),
dr. Žarko Lazarevič (SI), dr. Dušan Mlacović (SI) (namestnik odgovornega
urednika), dr. Božo Repe (SI), dr. Franc Rozman (SI), Janez Stergar (SI),
dr. Imre Szilágyi (H), dr. Peter Štih (SI) (odgovorni urednik), dr. Marta
Verginella (SI), dr. Peter Vodopivec (SI), dr. Marija Wakounig (AT)

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji, prav tako morajo poskrbeti za
avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to
potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in
navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 30. septembra 2022.

Prevodi: Saša Mlacović (angleščina, nemščina)

Oblikovanje in oprema: Vesna Vidmar

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani,
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, tel.: (01) 241-1200,
e-pošta: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Letna naročnina: za leto/letnik 2022: za nečlane in zavode 32 €, za društvene člane 24 €,
za društvene člane – upokojence 18 €, za društvene člane – študente 12 €.
Cena tega zvezka v prosti prodaji je 16 € (z vključenim DDV).

Naročnina za tujino znaša za ustanove 45 €, za posameznike 35 €
in za študente 25 €.

Plačuje se na transakcijski račun: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Slovenija
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2, 1520 Ljubljana LJBAS12X

Sofinancirajo: Publikacija izhaja s finančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno
dejavnost RS

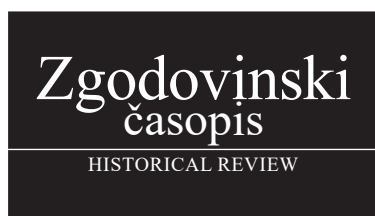
Prelom: ABO grafika d.o.o.

Tisk: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, november 2022

Naklada: 780 izvodov

Zgodovinski časopis je evidentiran v naslednjih mednarodnih podatkovnih
bazah: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH),
Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences,
ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art,
Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

BULLETIN OF THE HISTORICAL ASSOCIATION OF SLOVENIA (HAS)

International Editorial Board: Kornelija Ajlec, PhD, (SI), Tina Bahovec, PhD, (SI), Bojan Balkovec, PhD, (SI) (Technical Editor), Rajko Bratož, PhD, (SI), Ernst Bruckmüller, PhD, (AT), Liliana Ferrari, PhD, (IT), Ivo Goldstein, PhD, (HR), Žarko Lazarević, PhD, (SI), Dušan Mlacović, PhD, (SI) (Deputy Editor-in-Charge), Božo Repe, PhD, (SI), Franc Rozman, PhD, (SI), Janez Stergar (SI), Imre Szilágyi, PhD, (H), Peter Štih, PhD, (SI) (Editor-in-Chief), Marta Verginella, PhD, (SI), Peter Vodopivec, PhD, (SI), Marija Wakounig, PhD, (AT)

The authors are responsible for the contents of their articles, they must also secure copyrights for the published photographs and figures when necessary. Reprints of articles, photographs, and graphic material are only allowed with explicit permission of the editorial office and must be cited as sources.

The editing of this issue was completed on September 30, 2022.

Translated by: Saša Mlacović (English, German)

Design: Vesna Vidmar

Headquarters and Mailing Address: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, phone: +386 1 241-1200, e-mail: info@zgodovinskiasopis.si; <http://www.zgodovinskiasopis.si>

Annual Subscription Fee (for 2022): non-members and institutions 32 €, HAS members 24 €, retired HAS members 18 €, student HAS members 12 €.

Price: 16 € (VAT included).

Subscription Fee: foreign institutions 45 €, individual subscription 35 €, student subscription 25 €
Transaction Account Number: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2,
1520 Ljubljana LJBAS12X

Co-Financed by: Slovenian Research Agency

Printed by: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, November 2022

Print Run: 780 copies

Historical Review is included in the following international databases: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskiasopis.si>
info@zgodovinskiasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

KAZALO – CONTENTS

Razprave – Studies

- Rajko **Bratož**, Hieronymus als Zeithistoriker. Sein Blick auf die Krisenerscheinungen und auf den Untergang des Imperium Romanum288–315
Hieronim kot zgodovinar svoje dobe: njegovi pogledi na krizne pojave in zaton Rimskega cesarstva
- Maurizio **Levak**, Kasnoantičke ostave novca u Istri kao odraz sigurnosnih prilika na prostoru između Panonije i Padske nizine316–335
Coin Hoards from Late Antiquity in Istria as a Reflection of the Security Situation in the Area between Pannonia and the Po Valley
- Janez **Höfler**, Razmisleki ob novi monografiji o Turjaškem gradu in Turjačanih.....336–351
Remarks about the New Monograph on Auersperg Castle and the Auerspergs
- Gašper **Oitzl**, Železarske skupnosti na Kranjskem v poznem srednjem veku352–396
Iron-Making Communities in Late Medieval Carniola
- Lucija Zala **Bezljaj**, Religija in politično v *ancien régime*.....398–429
Religion and Politics in the *Ancien Régime*
- Ivan **Smiljanić**, Javni spomin na ustreljene na Suhem bajerju v Ljubljani430–463
Public Memory of Victims Executed at Suhi Bajer in Ljubljana
- Jelka **Piškurić**, Priseljevanje v Slovenijo s področja nekdanjih jugoslovanskih republik v času socializma in njegov odmev v javnost.....464–491
Jelka Piškurić, Priseljevanje v Slovenijo s področja nekdanjih jugoslovanskih republik v času socializma in njegov odmev v javnost
- Oskar **Opassi**, Spolne vloge v samoupravnem delavskem tisku: primer glasila kolektiva Delamaris 1974–1990492–509
Gender Roles in the Workers' Socialist Self-Management Press: The Newsletter of the Employees of Delamaris 1974–1990

Peter Mikša , Jure K. Čokl , Slovensko osvajanje osemtisočakov (1975-1995)	510–532
Slovene Ascents of Eight-Thousanders (1975–1995)	

V spomin – In memoriam

Radoslav-Rade Petrović (Darja Mihelič).....	534–537
---	---------

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Mark Bailey, Black death: Economy, Society and the Law in fourteenth-century England (Nina Ošep).....	540–542
Klemen Kocjančič, Red mrtvaške glave pod Alpami: Enote in ustanove Waffen-SS na Slovenskem med drugo svetovno vojno (Blaž Štangelj)	543–546
Žarko Lazarević, Delo in zemlja. Male študije kmečkega sveta (Marta Rendla)	547–553
Ivan Smiljanić (ur.), Sočutje in stigma: Družbene razlike in revščina v slovenski novejši zgodovini (Maja Lukanc)	554–556

* * *

Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	558–561
Instructions for Authors	
Letno kazalo Zgodovinskega časopisa 76, 2022	562–565
Annual Content of Zgodovinski časopis – Historical Review 76, 2022	

<https://www.doi.org/10.56420/Zgodovinskicasopis.2022.3-4.03>

Janez Höfler

Razmisleki ob novi monografiji o Turjaškem gradu in Turjačanih

Janez Höfler, ddr., zasl. prof. Univerze v Ljubljani, SI-1000 Ljubljana, Medvedova 1, janez.hoefler@ff.uni-lj.si, <https://orcid.org/0000-0003-3284-2459>

Razmisleki ob novi monografiji o Turjaškem gradu in Turjačanih

Članek se navezuje na novo monografijo o gradu Turjak in rodu Turjaških, ki je izšla leta 2020 v uredništvu Mihe Preinfalka in sodelavcev. Avtor izpostavlja posamezne teme iz zgodnje zgodovine Turjaških, predvsem vprašanje statusa njihovega gospostva (alod ali fevd), in jih dopolnjuje ali interpretira v drugačni luči, kot je to v monografiji. Pri tem opozarja na pomen cerkvene organizacije na tem teritoriju in njene odvisnosti od oglejskega patriarha. Pred tem pa se posveti posestvu, ki ga je kralj Henrik IV. v letih 1058 in 1062 podelil salzburškemu vazalu Anzu, turjaškemu sosеду.

Ključne besede: Turjaški, visoki srednji vek, oglejski patriarhat, cerkve in župnije

Janez Höfler, PhD., Professor Emeritus, University of Ljubljana, SI-1000 Ljubljana, Medvedova 1, janez.hoefler@ff.uni-lj.si, <https://orcid.org/0000-0003-3284-2459>

Remarks about the New Monograph on Auersperg Castle and the Auerspergs

The article deals with the new monograph on Auersperg Castle and the Auerspergs edited by Miha Preinfalk et al. and published in 2020. The author highlights specific topics from the Auerspergs' early history, particularly the question of the status of their seigneurie (allod or fief), complementing or interpreting them in a different light than seen in the monograph. In doing so, he draws attention to the importance of the ecclesiastical organization in this territory and its dependence on the patriarch of Aquileia. Before that, the author discusses the estate granted by King Henry IV in the years 1058 and 1062 to Auersperg's neighbour Anzo, who was a Salzburg vassal.

Keywords: the Auerspergs, the High Middle Ages, the Patriarchate of Aquileia, churches and parishes.

Z novo zajetno monografijo velikega formata in v dveh knjigah z naslovom *Grad Turjak*, ki jo je izdala Založba ZRC SAZU,¹ so nas Miha Preinfalk, njegovi souredniki in sodelavci obogatili z izjemno publikacijo, pomembno tako za zgodovinsko stroko kot za splošno kulturno in družbeno zgodovino. Vanjo je bilo vloženo veliko truda in znanja in jo lahko ocenjujemo le s presežki. Kljub temu naj bo podpisanemu, četudi bolj ljubitelju kot izšolanemu medievalistu, dovoljeno, da se oglasim z določenimi razmisleki ob posameznih problemih, bolj v smislu dobronamernih dopolnil kot kritične presoje, kajti problematika, ki jo obravnava monografija, je v mnogočem tudi metodološka in v tem smislu presega konkretno snov.

Naj začnem kar na začetku, ob vprašanju pojava prvih Turjaških na tem teritoriju in njihove posesti. Leta 1058 je kralj Henrik IV. svojega vazala po imenu Anzo obdaroval s tremi kraljevskimi manzi v vaseh (*in villis*) *Bizi*, *Dobelgogesdorf*, *Herzogenbach* in *Lipnack*, v marki Kranjski in grofiji mejnega grofa Odelrika, ki jih je mogoče identificirati s kraji Bičje, Št. Jurij (Podtabor), Udje in Lipljene, vse med Grosupljem in Turjakom.² Obenem mu je dovolil, da jo v primeru, če v teh vaseh ne najde dovolj zemlje, izkrči v bližnjih naseljih južno od potoka Bičje. To se je očitno zgodilo, saj mu je kralj štiri leta pozneje, leta 1062, podelil proti jugu razširjeno, ozemeljsko že zaključeno posest, v listini označeno z mejami sosednjih posesti na vzhodu, severozahodu in jugozahodu, imenovanih z njihovimi posestniki.³ V tistem na jugozahodu lahko prepoznamo prvega izpričanega predstavnika poznejših Turjaških. A o tem kasneje. Preden nadaljujem, naj izkoristim priložnost in naredim daljši ekskurz o izvoru in nadaljnji usodi posesti, ki jo je pridobil Anzo v letih 1058 in 1062, saj je kljub prelomni študiji Milka Kosa iz leta 1940 ostalo še nekaj nerazčiščenega.

Kot je pokazal Kos v navedeni študiji,⁴ je bila podelitev Henrika IV. v letih 1058 in 1062 sporna. Omenjeni Anzo je namreč to posest pozneje predal salzburškemu nadškofu, bodisi kot volilo bodisi v zamenjavi za kakšno drugo posest, in s tem povzročil zaplet. Okoliščine razkriva poravnava, ki jo je nadškof Konrad I. julija leta 1141 sklenil z grofom Volfradom (*Wolfrad*) Trebinjskim (Treffen) in njegovo soprogo Hemo, hčerjo Verianta (*Werigant*), brata mejnega grofa Starhanda

¹ Preinfalk in dr., *Grad Turjak*.

² 1058 X 18; DD H IV, št. 43; Schumi, *Archiv I*, str. 6–7, št. 2; GZS III, št. 201.

³ 1062 XII 11; DD H IV, št. 96; UBKr I, št. 40; GZS III, št. 224.

⁴ Kos, *Salzburško posestvo*.

(*Starchand*).⁵ Iz te poravnave je razvidno, da je spor glede te posesti, imenovano Cesta (*Ceszt*), izbruhnil že za časa nadškofov Gebharda (1060–1088), torej kmalu po njeni predaji, in zatem Tiemona (1090–1098), ko sta se ji uprla omenjena Starhand in Veriant, sicer imenovan po Slovenjgradcu. V rokah sta morala imeti ustrezna dokazila, s katerimi sta razpolagala tudi njuna naslednika Volfrad in Hema, zato slednjih nadškof Konrad ni mogel kar tako odsloviti. Za odškodnino jima je ponudil neko drugo posest, sto kmetij na Zgornjem Štajerskem, grofovski par pa se je posesti na Kranjskem dokončno odpovedal v salzburško korist.

O tem, kje naj bi ležalo salzburško posestvo Cesta, se je sprva le ugibalo, pri čemer so ga iskali na več možnih lokacijah na Spodnjem Štajerskem, pretežno v bližini Rogatca. Prvi prelomni korak v pravo smer je storil Hans Pirchegger.⁶ Ker gre pri Starhandu in Veriantu za osebi iz rodu Askvincev, dedičev Heme Breško-Seliške, je pravilno sklepal, da je govor o prvotni lastnini savinjskih grofov. Dotlej še neupoštevano gradivo o salzburških fevdih iz let 1313–1315⁷ ga je usmerilo na Kranjsko. Na podlagi delno napačne identifikacije krajev iz tega gradiva, ki naj bi se zvrstili od Grosupljega do Trebnjega, je sklepal, da je izhodiščna točka za izoblikovanje tega posestva bila Višnja Gora, katere lastniki so bili izpričani dediči Heme Breško-Seliške, nazadnje gospodje iz Puxa oziroma Višnjegorski. Spodbujen s Pircheggerjevim člankom se je Milko Kos nato lotil natančnejše analize toponimov in Pircheggerja popravil toliko, da je to območje prestavil bolj na zahod od Grosupljega navzdol v smeri proti Dobropolju. Prav na južnem koncu tega območja, malo nad Vidmom, pa leži tudi tako iskani kraj Cesta.⁸

Ko natančneje pregledamo zemljepisno razprostranjenost omenjenih salzburških fevdov, postanemo pozorni na več stvari. Najprej presenetni, da med njimi ni tistih štirih vasi, ki jih je kralj Henrik IV. podelil Anzu leta 1058. Za Lipljene kaže, da jih je Salzburg, če jih je v resnici kdaj imel, medtem izgubil.⁹ Za Dobelgogesdorf je mogoče, da se skriva za katerim novim toponimom. A če gre za Št. Jurij pri Grosupljem (Tabor), ga med salzburškimi fevdi ni, kot ni tudi Udja. Bičje nastopa le s potokom (*bey der Veits*), ki z dodatkom »pod Čušperkom« (*vnder Zobelsperg*) pomeni le širše območje, na katerem so omenjeni fevdi, in ga je težko identificirati s krajem Bičje.¹⁰ Seveda lahko pomislimo tudi na to, da v obravnavanem gradivu

⁵ SUB II, št. 203 (še vedno z napačno lokalizacijo te posesti na območje Rogatca na Štajerskem).

⁶ Pirchegger, *Das Gut Cest*.

⁷ Martin, *Regesten II*, št. 1139, 1178, 1181; *Regesten III*, št. 293, 372; MC VIII, št. 133, 231, 235. Gre za dokumente, ki so nastali, potem ko je nadškof Vajkard te fevde podelil Majnhardu Ortenburškemu na Čušperku in mu je ta sporočil, da so si nekatere teh fevdov, kolikor jih je mogel ugotoviti, nezakonito prilastili sosedje Turjaški, kar je pripeljalo do sporov med rodbinama. O poteku tega spora med Ortenburžani in Turjaškimi gl. Komac, *Vzpon Turjaških*, str. 31 in dalje, in Kosi, *Gospodje Turjaški*, str. 136 in dalje.

⁸ Kos, *Salzburško posestvo*. Kosove identifikacije krajev so splošno sprejete razen Kompolja, kjer je prišlo do pomote v branju. V izvorniku *pei der Veits vnder Zobelsperg* je avtor videl cerkev sv. Vida »pod Čušperkom« in jo povezal s cerkvijo v Kompolju južno od Vidma.

⁹ Prim. TKL I, št. 27 (1317 IX 8).

¹⁰ Gl. 1314 VIII 21; Martin, *Regesten II*, št. 1178; MC VIII, št. 231; 1314 IX 8; Martin, *Regesten II*, št. 1181; MC VIII, št. 235.

niso zajeti vsi salzburški fevdi, lahko pa tudi, da so bili ti kraji že tako odtujeni Salzburgu, da jih ta ni imel več v razvidu. To velja tudi za kraj Cesta, po katerem se to posestvo imenuje v listini iz leta 1141. – Drugo presenečenje je dejstvo, da razporeditev krajev močno presega območje, ki je bilo Anzu določeno z listino iz leta 1062.¹¹ To je bilo na vzhodu omejeno s potokom Bičje, dalje vzhodno od tod do »Gornje Krke« (*in superiori riuuo qui Gvrca*)¹² pa se je razprostiralo posestvo nekega Ruodperta. V resnici je velika večina teh krajev ležala na tem posestvu in se z Veliko (in/ali Malo) Loko približala Višnji Gori. Kaže torej, da je tudi imenovani Ruodpert, katerega izvora še ni bilo mogoče pojasniti – mogoče ga gre tako kot Anza iskati med vazali salzburškega nadškofa –, svoje posestvo podelil salzburški cerkvi. – Tretja pomembna okoliščina je to, da se vsi kraji s salzburškimi fevdi iz let 1313–1315 nahajajo v mejah srednjeveške župnije v Šmarju pri Ljubljani (Šmarje - Sap), in sicer na njenem južnem delu.¹³ Drugače je z Lipljenami (Velikimi in Malimi), ki so sodile pod župnijo v Škocjanu pri Turjaku, in Cesto, ki je pripadala dobrepoljski župniji. Tudi Velika in Mala Račna v neposredni bližini Čušperka sta bili šmarski.

Prav pripadnost obravnavanih salzburških fevdov župniji v Šmarju pri Ljubljani odpira pot nadaljnjemu raziskovanju izvora Anzove kot tudi Ruodpertove posesti na jugovzhodnem obrobju Ljubljane. Za oboje je mogoče trditi, da je bilo prvotno v lasti Heme Breško-Seliške oziroma savinjskih grofov. V to smer kažejo tudi raziskave o nastanku šmarske župnije.¹⁴ Glede na to, da je župnija imela enklavo Sostro v mejah ljubljanske šentpeterske župnije, gre za župnijo, ki je nastala na osnovi lastniške cerkve in se izločila iz šentpeterske pražupnije.¹⁵ Ker segajo takšne enklave še v čas pred ustanovitvijo župnije, zrcalijo posestniške razmere v času lastniške cerkve, oziroma drugače, enklave so bile prvotno v lasti ustanovnika te cerkve in njegovih dedičev. Domneve o prvotnem lastništvu tega teritorija potrjujejo dve lokaliteti. Najprej je tu Blečji Vrh severovzhodno od Grosupljega, ki je glede na darovanje štirih kmetij stiškemu samostanu pred letom leta 1145¹⁶ in dvora (hoff Welze) pred letom 1169¹⁷ bil v lasti Majnhalma Višnjegorskega, zatem Podlipoglav

¹¹ Gl. Štih, *O začetkih*, str. 80, z zemljepisno skico str. 83.

¹² Pod Gornjo Krko je pač mišljen prostor severozahodno od izvira Krke v smeri Višnje Gore. Na podlagi razporeda teh krajev je treba Ruodpertovo posestvo na omenjeni skici (Štih, prav tam, str. 83) razširiti na vzhodu proti Višnji Gori in na severu do vključno Grosupljega.

¹³ Za obseg župnije gl. Höfler, *Gradivo*, str. 128. Ti kraji so: Grosuplje s posebej navedenimi soseskami pri župnijski cerkvi sv. Mihaela, Blato in Stranska vas, Praproče pri Grosupljem, Zagradec pri Grosupljem s sosesko pri cerkvi sv. Martina, Gatina, Stehan (izginulo naselje med Grosupljem in Višnjo Goro), Loka (Velika in Mala) in Luče pri Višnji Gori, Veliko in Malo Mlačevo ter Velika in Mala Račna.

¹⁴ Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 254–256.

¹⁵ O enklavah in njihovem pomenu za rekonstrukcijo obsega prvotnih zemljiških gospostev gl. Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 28.

¹⁶ Grebenc, *Gospodarska ustanovitev*, str. 12–13, št. 4j; Bernhard, *Documenta*, št. S3.

¹⁷ Grebenc, *Gospodarska ustanovitev*, str. 14–15, št. 8l; Bernhard, *Documenta*, št. S8; Gl. tudi Grebenc, prav tam, str. 217.

v sostrski enklavi, katerega pet kmetij je prav tako pred letom 1169¹⁸ Stični podaril Majnhard Šumberški ali Črnograjski, najbližji sorodnik Višnjegorskih.¹⁹

Glede na povedano je območje šmarske župnije skupaj z enklavo v Sostrem prvotno tvorilo gospodstvo Heme Breško-Seliške oziroma savinjskih grofov v mejah mejne grofije Kranjske, ki ga je rod – pač Viljem I. ali Viljem II. – neznan kdaj v poznem 10. ali zgodnjem 11. stoletju prejel z vladarjeve strani. Z veliko verjetnostjo lahko domnevamo, da je pred ustanovitvijo župnije v Šmarju, prvič določno omenjene leta 1228, ta teritorij pokrivala lastniška cerkev, ki jo je mogoče postaviti v Lanišče s prvotnim patrocinijem sv. Janeza Krstnika, kjer lahko pričakujemo tudi upravni dvor tega posestva.²⁰ Več kot upravičena je domneva, da je po Hemini smrti leta 1044 ali 1045 to gospodstvo bilo razkosano vsaj na dva dela, severni in južni. Kaže, da so severni del s Sostrim sredi 12. stoletja še obvladovali Višnjegorski z najbližjimi sorodniki kot daljni Hemini dediči, čeravno se je vanj že vrivalo ljubljansko spanheimsko gospodstvo,²¹ medtem ko je južni v dveh kosih prek Anza in Ruodperta pristal v rokah salzburškega nadškofa. Pri tem je zanimivo, da se je zanj potegovala Hema, sestra Višnjegorskih, ki je skupaj z možem sklenila poravnavo s salzburškim nadškofom leta 1141, in ne sami Višnjegorski, čeravno bi bilo to glede na njihovo neposredno sosedstvo bolj logično. Gotovo je posredi kak še starejši dogovor med Heminimi dediči.

Toliko o tem. Kot je bilo povedano, vsebuje listina kralja Henrika IV. iz leta 1062 prvo znano in ohranjeno vest o Turjaških. V listini navedeni Engelbero, na čigar posestvo v Ločniku (*in villa Lonsa dicta*) je na zahodu mejilo Anzovo, je po natančni študiji Petra Štiha neizpodbitno prvi znani predstavnik Turjaških.²² Po Štihovih ugotovitvah izvira z Bavarskega in je po vsej verjetnosti sorodstveno povezan z rodом, imenovanim po Machlandu na Zgornjem Avstrijskem in katerega pripadnik Rudolf iz Tarcenta oz. Lungaua je pozneje (med 1112 in 1125) izpričan lastnik ozemlja okoli Ljubljanskega gradu.²³ V nasprotju s svojimi sosedi, ki so le uživali dohodke s svojih kranjskih posesti,²⁴ je Engelbero, sodeč po neki

¹⁸ Grebenc, *Gospodarska ustanovitev*, str. 14–15, št. 8e; Bernhard, *Documenta*, št. S8. V listini je zapisano Lipoglav (*Lippoglaw*), vendar je istovetnost z Velikim oziroma Malim Lipoglavom, ki sta se nahajala proti jugovzhodu zunaj sostrske enklave, se pravi v šentpeterski župniji, vprašljiva. (Da identifikacija ni zagotovljena, piše tudi Grebenc, prav tam, str. 205.) Podlipoglav se kot Luppoglaw navaja tudi pri označbi sosednje Sadinje vasi 1331 IV 14 (*vnder dem Luppoglaw ze Sephansdorf*; GZL II, št. 13) in pri lokalizaciji cerkve sv. Pavla v Šentpavlu 1402 II 9 (*sans Pawls ze Luppoglaw*; GZL II, št. 44), oboje bolj daleč od Velikega Lipoglava. Prim. tudi Bizjak in dr., *Historična topografija*, geslo Podlipoglav, str. 1074.

¹⁹ Domnevno sin istrskega Ortenburžana, poročenega z neznano predstavnico višnjegorskih Puxov; gl. mdr. Štih, *Goriški grofje*, str. 140.

²⁰ Höfler, *Lastniške cerkve*, str. 80.

²¹ V isti potrditveni listini patriarha Ulrika II. iz leta 1169 je tudi Stara vas pri Grosupljem, dar Bernarda Spanheimskega (»Mariborskega«) pred njegovim odhodom na križarski pohod, kjer je leta 1147 umrl; Grebenc, *Gospodarska ustanovitev*, str. 14, št. 8a, in 203; Bernhard, *Documenta*, št. S8.

²² Štih, *O začetkih*, str. 77 in dalje

²³ Štih, *Dve notici*.

²⁴ Poleg omenjenih Anza in zagonetnega Ruodberta sta tu še brata Dipolt in Ratpot, po ugotovitvi Petra Štiha grofa iz bavarskega Vohburga (Štih, *Dve notici*, str. 26–30). Za Anza,

freisinški tradicijski notici iz let 1078 do 1085, ki ga izrecno označuje kot Kranjskega (*Chreinensis*), v resnici tu tudi bival. To in pa dejstvo, da ni znano, če je poleg kranjskega imel še vsaj kako pomembnejše posestvo na Bavarskem, nam kljub njegovemu visokemu plemiškemu statusu postavlja vprašanje o njegovem dejanskem družbenem položaju.

Pomanjkanje listinskih podatkov o rodu prvega Turjaškega, njegovih drugih morebitnih posestvih in to, da je doslej znana ena sama listina, omenjena iz let 1078 do 1085, kjer nastopi kot priča, in še ta znana le prek izvlečka, gotovo ni zgolj posledica zdesetkanja arhivskega gradiva. To okoliščino moramo imeti pred očmi tudi pri vprašanju, kakšen status je moralo imeti njegovo posestvo. Je to bilo alod ali fevd, in v tem primeru od koga? In v tej točki moramo pritegniti, kar vemo o najstarejši zgodovini širšega notranjsko-dolenjskega prostora, kamor so se vključili tudi prvi Turjaški.

Z listino, izdano v Augsburgu 8. januarja 1040,²⁵ je kralj Henrik III. oglejskemu patriarhu Poponu podelil 50 kraljevih manzov z vsemi pritiklinami v vasi Cerknica in v sosednjih vaseh (*villas Circheniza cum ceteris villis ibi adiacentibus*) v kranjski marki in grofiji mejnega grofa Eberharda. S to podelitvijo se veže tudi ustanovitev cerkniške pražupnije, katere jurisdikcija se je raztezala vse do Kolpe navzdol,²⁶ četudi njeno južno območje – poznejše Kočevsko – še ni bilo kolonizirano.²⁷ Glede na to se postavlja vprašanje, kaj je patriarh v resnici dobil z omenjenimi petdesetimi manzi, le Cerknico z bližnjo ali daljno okolico ali kaj več. Iz gradiva, ki se ga bomo dotaknili, je razvidno, da je ta podelitev obsegala poleg Loža vsa poznejša gospostva v Turjaku, Čušperku, Ribnici in Poljanah (Stari trg ob Kolpi). Druga ugotovitev je, da so meje pražupnije nekoliko presegle meje leta 1040 podeljene posesti. Tako je to na severovzhodu tega teritorija, kjer je vladar še razpolagal z Lipljenami in območjem Ceste, ki ju je z obravnavanima listinama leta 1058 in 1062 podelil Anzu. Lipljene so sodile pod župnijo v Škocjanu pri Tur-

vazala salzburške cerkve, od katere je imel v fevdu posestva v Lungauu in Pongauu, gl. Štih, prav tam, str. 23–34.

²⁵ DD H III, št. 19; UBKr I, št. 27; GZS III, št. 105.

²⁶ Neposrednega dokaza o tem, da je cerkniška pražupnja pokrivala teritorij poznejših župnij v Škocjanu pri Turjaku, Vidmu-Dobrepolje, Ribnici, Starem trgu ob Kolpi in Starem trgu pri Ložu, katerih meje zrcalijo prvotne meje gospostev Turjak, Čušperk, Ribnica (s kočevskim območjem do Kolpe), Poljane in Lož, ni. Na to lahko sklepamo le po pravicah oglejskega patriarha, ki jih je ta imel pri teh župnijah. Vendar se je zadnji čas našel presenetljiv podatek, ki potrjuje to premiso. Gre za cerkev sv. Janeza Krstnika v Strugah pri Dobrepolju (Pri Cerkvi-Struge), ki je za časa terezijanskega katastra ni bilo več, a je v katastru zabeleženo poimenovanje ledine, kjer je stala (*per S. Janesse per Struge*), in da gre za last župnije v Cerknici (Höfler, *Gradivo*, str. 158). Glede na patrocinij in hipotezo podpisanega o krstnih cerkvah (gl. Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 420 in dalje) je to bila krstna cerkev cerkniške pražupnije na območju, za katero je bila pozneje, verjetno v 12. stoletju, ustanovljena dobrepoljska župnija. Najdba je bila le slučajna in bi se s sistematičnim pregledom terezijanskega katastra v tej smeri našel še kakšen takšen primer.

²⁷ Soroden primer, da je pražupnja obsegala še obsežno nenaseljeno območje, je pražupnja v kraju St. Daniel v Zgornji Ziljski dolini. Vanjo je bila vključena tudi dolina reke Lesach (Lesachtal), ki je bila izkrcena šele v 14. stoletju, a so bile na novo ustanovljene duhovnije na tem območju podrejene župniji v St. Danielu, desetine pa je pobiral tamkajšnji župnik; Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 109–111.

jaku, Cesta pod dobrepoljsko župnijo, obe pa sta se izločili iz cerkniške pražupnije. Enako velja za območje Preserja in Borovnice na severu. Srednjeveški župnijski vikariat cerkniške župnije v Preserju je nastal za potrebe podložnikov prvotne spanheimske posesti, pozneje vicedomskega urada.²⁸ Kaže torej, da je cerkniška pražupnija ob podelitvi leta 1040 že obstajala. O tem govori ne nazadnje sam toponim, ki dokazuje obstoj cerkve. Druga ugotovitev je, da je leta 1040 podeljeno ozemlje bilo že v določeni meri kultivirano in urejeno, četudi v velikem delu še neizkrčeno. V praksi to pomeni, da ga je moral na samem kraju nekdo upravljati v vladarjevem imenu. Prav vprašanja vladarjeve uprave kronskih posesti pred njihovo podelitvijo – najvidnejši primer je povsem izgrajeno loško gospostvo, ki ga je Oton II. leta 973 podelil freisinškemu škofu – se slovensko zgodovinopisje še ni lotilo. Pisnega gradiva o tem ni, vendar si je težko predstavljati, da bi to nalogo opravljal pristojni grof, v našem primeru kranjski mejni grof, kot najvišji krajevni izvrševalec vladarjeve volje. Vendar nam ta praznina ne preprečuje, da se ne bi spustili v določene hipoteze: še najbliže smo pri vprašanju domnevnih vladarjevih lastniških cerkva, ki predpostavljajo obstoj upravnih dvorov.²⁹ Več razlogov je, da v primeru Cerknice takšen dvor s cerkvijo, ki je po podelitvi prešel v neposredno patriarhovo last, domnevamo v Starem trgu pri Ložu.³⁰

Če zadano vprašanje motrimo skozi cerkvene razmere, odgovor ni težak. Kot ustanovitelj župnij, ki so pokrivalo omenjenih pet gospostev (Škocjan pri Turjaku, Dobrepolje, Ribnica, Stari trg pri Ložu, Stari trg ob Kolpi), prav tako njenih prednic, lastniških cerkva, velja patriarh. Če bi bila ta gospostva alodi, potem bi te lastniške cerkve bile med reformo v drugi polovici 11. ali v 12. stoletju preoblikovane v patronatne župnije, katerih patroni bi bili posestniki teh gospostev. A se to ni zgodilo. Za župnijo v Starem trgu ob Kolpi je dokazano, da je po smrti zadnjega visokosvobodnega Turjaškega, Konrada, ni avtomatično prevzel njegov dedič, Herman Ortenburški, marveč je njen patronat slednjemu leta 1248 podelil patriarh.³¹ V primeru župnije v Škocjanu pri Turjaku se je predaja patronata zaradi posestniških zapletov zavlekla, tako da je šele patriarh Gregor njen patronat leta 1260 predal Herbardu (I.) iz druge znane generacije mlajših Turjaških.³² Za druge župnije takšnih neposrednih podatkov ni, le za Stari trg pri Ložu vemo iz potrditvene listine patriarha Bertolda iz leta 1221, da je patronat nad župnijo pridobil že

²⁸ Höfler, *Gradivo*, str. 142. Pri tem opozarjamo na v zgodovinopisju pogosto spregledano načelo o nespremenljivosti župnijskih meja vse do jožefinskih reform v osemdesetih letih 18. stoletja; Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 26–28. Prav zato so predjožefinske župnije tako pomembne za rekonstrukcijo prvotnih zemljiških teritorijev.

²⁹ Höfler, *Lastniške cerkve*.

³⁰ Höfler, *Lastniške cerkve*, str. 82–83.

³¹ 1248 V 9; UBKr II, št. 156; GZS VI,1, št. 95.

³² Kaže, da so si grad po Konradovi smrti prilastili Spanheimski – to je izpričano za leto 1256 ob razdelitvi njihovih posestev med Ulrikom in njegovim bratom Filipom, izvoljenim salzburškim nadškofom, ko je grad obdržal Ulrik (MC IV,1, št. 2627), in leto 1261, ko je Ulrik v mirovni pogodbi s patriarhom moral temu za poravnanje škode, ki mu jo je bil povzročil, med drugim odstopiti grad Turjak, a ga je spet dobil nazaj v fevd (MC IV,1, št. 2761, 2762) (Kos, *Vitez in grad*, str. 137; Kosi, *Gospodje Turjaški*, str. 125 in dalje). Podelitev patronata Herbardu I. dokazuje, da je patriarh imel nove Turjaške za zakonite naslednike starih in ne Spanheimske.

ded takratnega vazala, grofa Viljema iz Loža, s tem da je patriarhu odstopil neko vas; to se je moralo zgoditi okoli leta 1160.³³ Kakšen je bil status teh župnij, nam posredno razkriva tako imenovani seznam papeških desetini za oglejski patriarhat iz leta 1296.³⁴ Od župnij na obravnavanem območju so tu navedene le tri, Cerknica in Lož (Stari trg pri Ložu), ti dve skupaj z Vipavo v posebnem oddelku kot župnije »na Krasu«, in Poljane (Stari trg ob Kolpi) med župnijami v Marki. Cerknica in Lož sta skupaj z Vipavo sodili pod patriarha, kar je izpričano že v popisu papeških dajatev za patriarha Bertolda iz leta 1247,³⁵ medtem ko so bile Poljane po letu 1248 legitimno v rokah Ortenburžanov – zakaj jih popis postavlja v Marko, ni jasno, morda je odločal zemljepisni vidik, ki je pozneje s pripadnostjo Poljan Beli krajini prevladal. Tako manjkajo Škocjan pri Turjaku, Dobropolje in Ribnica. Čeprav so župnije tu leta 1296 že obstajale, njihov status ni bil trden. Očitno so bile še vedno odvisne od patriarha. Najmanj, kar je, je to, da ne moremo govoriti o polnopravnih patronatnih župnijah, katerih patronatne pravice bi uživali Turjaški (Škocjan pri Turjaku) ali Ortenburžani (Dobropolje, Ribnica). – Med poznejšim gradivom nam ta položaj vsaj deloma pojasnjuje še listina iz leta 1394, s katero je patriarh Janez Moravski Frideriku Ortenburškemu deloma potrdil in deloma na novo podelil patronate nad župnijami na njegovih posestvih na Koroškem in Kranjskem;³⁶ gre za Ribnico in Lož (Stari trg pri Ložu). Za patronate, ki jih je patriarh le potrdil (na Koroškem in Gorenjskem), je rečeno, da so jih Ortenburžani imeli že od nekdanj (*ab antiquo*), pri Ribnici so patronatsko pravico izvajali le *pro tempore*, Stari trg pri Ložu pa je bil dotlej z vsemi pravicami pri patriarhu. Kljub temu da so Ortenburžani ribniško gospostvo prevzeli takoj po smrti Konrada Turjaškega, patronat nad tamkajšnjo župnijo ni prešel avtomatično nanje in so ga formalno pridobili šele leta 1394, medtem ko je bil položaj v Ložu bolj zamotan, saj so si ti tamkajšnji grad po izumrtju loških Vovbržanov po letu 1270 prisvojili protipravno in je zato patronat nad župnijo patriarh vzel nazaj. Povsem neznan pa je položaj v Dobropolju. Tudi tu bi pričakovali prenos patronata na vazale na Čušperku, a prvi dokument, ki razkriva kanonične pravice pri tej župniji, datira šele iz leta 1449, ko so nanjo prezentirali Celjani, dediči Ortenburžanov.³⁷

Ozemlje, ki ga je leta 1040 prejel oglejski patriarh, je bilo preobsežno, da bi ga lahko upravljal sam s svojimi ljudmi. Zato ga je moral oddajati v fevd. Kdo vse so to bili neposredno po letu 1040, ne vemo. Mogoče jih je bilo več, a je znan le Engelbero, prvi izpričani Turjaški. V pisnem gradivu ga prvič srečamo leta 1062. O tem, kaj ga je zaneslo na ta konec cesarstva, lahko le ugibamo. Morda ga je patriarhu priporočil vladar, Henrik III. (1016–1056) ali Henrik IV., ki je leta 1058 obdaril Anza. Seveda lahko pomislimo, da gre za pri Turjaškem za vzporednico

³³ 1221 XI 25; GZS V, št. 346; Bernhard, *Documenta*, št. P15.

³⁴ Zadnja objava v transkripciji F. Barage Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 435–472, obravnavane župnije na str. 468.

³⁵ Objava F. Barage v Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 431.

³⁶ 1394 IV 19, insert v potrditvi papeža Bonifacija IX. 1394 IV 26; MHVK 17, 1862, str. 48–50.

³⁷ 1449 III 15; Höfler, *Gradivo*, str. 158.

Anzu in drugim njegovim sosedom, katerih obdaritve se v pisnem gradivu niso ohranile ali vsaj niso znane. Vendar je med njimi razlika. Povedali smo že, da je Turjaški edini, ki je tu bival, in edini, čigar posestvo je bilo v tej listini izrecno imenovano. Razlog bi bil lahko prav v nalogi, ki jo je – kot domnevamo – imel, torej, upravljati del oglejskega posestva.

Nadaljnjo zgodovino prvih Turjaških in kroge, v katerih so se gibali, je v omenjeni monografiji slikovito, a natančno in z dotlej neznanimi podatki orisal Miha Kosi.³⁸ Četudi se niso dvignili na raven grofov, so naredili zavidljiv družbeni vzpon. Iz pisnega gradiva je razvidno, kako so širili svojo posest. Pred letom 1178 je Engelbert (Engelbero III.) Turjaški cistercijanom v Stični daroval vas Hočevje (*villam Cotheuge*) zahodno od Krke,³⁹ a v mejah čušperškega gospostva in dobrepoljske župnije, kar kaže, da je rod takrat že posedoval Čušperk. Leta 1220 je Engelbert (Engelbero IV.) trem ministerialom z Loža podelil v fevd vas Sodražico, ki leži *in dominio nostro de Reiweniç* (v našem gospostvu Ribnica), listina pa je bila izdana *in castro nostro apud Owersperch* (na našem gradu Turjak).⁴⁰ Medtem so si Turjaški torej pridobili še Ribnico, formulacija *in dominio nostro* pa kaže, da so jo imeli za alod, tako kot Turjak. V potrditveni listini patriarha Bertolda iz leta 1250 pa je dokumentiran še dar omenjenega Engelberta in Konrada, domnevno njegovega sina, stiškim cistercijanom v obsegu 13 kmetij, a brez omembe kraja, ki ga nemška parafraza te listine iz leta 1784 postavlja *bey Thenendorf*.⁴¹ Po M. Mikužu⁴² se ta darovnica lokalizira v Zdensko vas v Dobropolju. Glede na dejstvo, da v stiških urbarjih Zdenske vasi ni, četudi gre za obsežno posest, je J. Grebenc pomislil na Dvorsko vas, prav tako v mejah dobrepoljske župnije, ki jo pod toponimom *Hoflein* vodi stiški urbar iz leta 1505 z 12 kmetijami, medtem ko je lokalizacija v nemški parafrazi listine, spod peresa uradnika, ki je po zatrtju samostana popisoval njegovo posest, lahko le rezultat pomanjkljivega poznavanja terena.⁴³ Je pa o tej lokaciji mogoče povedati še nekaj več. Glede na toponim, ki vsebuje besedo »dvor« tako v slovenskem kot nemškem klicu, in tamkajšnjo cerkev s patrocinjem sv. Janeza Krstnika je zelo verjetno, da imamo opraviti z dvorom z lastniško cerkvijo, ki so jo Turjaški lahko postavili že pred letom 1100 ali vsaj pred ustanovitvijo župnije v Dobropolju, ki jo datiramo v 12. stoletje.⁴⁴ S to oznako se ujema tudi konfiguracija vasi, kakor jo kaže karta franciscejskega katastra, ki je značilna za zgodnjeresrednjeveške dvore z lastniško cerkvijo. Naposled je iz patriarhove podelitve patronata župnije Poljane (Stari trg ob Kolpi) leta 1248 Konradovemu dediču, njegovemu tastu Hermanu Ortenburškemu, razvidno, da so stari Turjaški imeli v posesti tudi poljansko gospostvo.

³⁸ Kosi, *Gospodje Turjaški*, str. 89–124.

³⁹ Grebenc, *Gospodarska ustanovitev*, str. 16, št. 10a, str. 200; Bernhard, *Documenta*, št. S10.

⁴⁰ 1220 IV 7; UBKr II, št. 34; GZS V, št. 310; branje po Bizjak in dr., *Historična topografija*, str. 1216.

⁴¹ 1250 VIII 13; Grebenc, *Gospodarska ustanovitev*, str. 24, št. 43; Bernhard, *Documenta*, št. S33; GZS VI,1, št. 113; nemška parafraza GZS VI,1, št. 113a.

⁴² Mikuž, *Topografija*, str. 16, 41.

⁴³ Grebenc, *Gospodarska ustanovitev*, str. 193.

⁴⁴ Höfler, *Lastniške cerkve*, str. 84–85.

Kako je zdaj z vprašanjem fevdalne pripadnosti? Kot je znano, je po smrti Konrada Turjaškega med letoma 1245 in 1248⁴⁵ njegova posestva podedoval Herman Ortenburški, oče njegove soproge, razen Turjaka, kjer so ga prehiteli Spanheimski. Viri, ki jih imamo na voljo,⁴⁶ so redki in nam glede tega ne dajejo enoznačne podobe. Morda je to posledica pogostih sprememb v razmerju moči med deležniki in njihovih političnih intenc. Kljub temu bi izpostavil dokument iz leta 1336, v katerem Oton Ortenburški zase in za svoja dva nečaka prosi patriarha Bertranda, da jim podeli v fevd gradove Ortnek, Poljane in Kostel, in še enega z istega dne za Čušperk.⁴⁷ Patriarh je prošnji ugodil in pri tem kot razlog navedel, da so te gradove prejeli v fevd od oglejske cerkve že prosilčevi predniki, kar bi si sicer lahko razložili kot golo formulo. Seveda se lahko vprašamo, kaj je navedlo mogočnega Ortenburžana, da je storil ta korak, če je šlo za alod.⁴⁸ Zanimivo pa je, da ni znan takšen dokument za Ribnico, kjer so Ortenburžani prav tako nasledili Konrada Turjaškega. Se ni ohranil ali pa ga ni bilo? Mislimo, da tiči razlog v tem, da je bila Ribnica takrat tudi s patriarhove strani priznana kot ortenburški alod.

Naj bo podpisanemu kot nestrokovnjaku dovoljeno, da ob zapisanem izrazim določeno hipotezo, namreč, da so si stari Turjaški ob vsej moči, ki so jo imeli, v svojstvu patriarhovih vazalov prizadevali, da si prisvojijo oglejske fevde, ki so jih imeli, in jih spremenijo v alode, se pravi, jih alodizirajo. To se jim je v primeru Turjaka in Ribnice posrečilo, a ne pri drugih. Tako si je mogoče tudi razložiti dejstvo, da tudi viri iz obdobja Ortenburžanov glede tega, ali gre za fevd ali za alod, nihajo – kot je bilo zapisano, zaradi sprememb v razmerju moči deležnikov in njihovih političnih intenc. V stvarnosti pa so tako stari Turjaški kot za njimi Ortenburžani s temi gospodstvi razpolagali, kot da bi bili že od nekdaj njihova lastnina, s čimer se je moral sprijazniti tudi patriarh. Če povzamemo, ni trdnih argumentov proti mnenju, da je oglejski patriarh leta 1040 s strani kralja Henrika III. prejel celotno ozemlje od Cerknice in Turjaka tja do Kolpe navzdol ne glede na to, kaj se je z njim dogajalo v naslednjih desetletjih in stoletjih.

Na koncu tega razmišljanja se obrnimo na sam Turjak. V listini iz leta 1062 je zapisano, da sega Anzu podeljeno posestvo na zahodu do posestva Engelbera, imenovanega *villa Lonsa (usque ad Engelberonis predium [...] in villa Lonsa dicta)*. Da gre pri tem za Ločnik (Mali ali Veliki) nad Turjakom, ni dvoma, manj jasno pa

⁴⁵ Konrad očitno ni umrl brez potomstva, saj naj bi *nobilis puer de Owersperg*, ki ga med pričami navaja obnovitvena ustanovna listina za kostanjeviško cisterco vojvode Bernarda Spanheimskega iz leta 1249 (GZL VI,1, št. 86), Konradov mladoletni sin; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 48; Kos, *Vitez in grad*, str. 236; Kosi, *Gospodje Turjaški*, str. 113.

⁴⁶ Zbrani in ovrednoteni pri Kosi, *Gospodje Turjaški*, str. 113 in dalje, na str. 117, op. 168, mnenja o tem v literaturi.

⁴⁷ 1336 VI 24; tu cit. po MHVSt 1855, str. 231–232, št. 76 in 77.

⁴⁸ Nadrobno o tej podelitvi in političnih okoliščinah ob prevzemu deželne oblasti s strani Habsburžanov leta 1335 po smrti vojvode Henrika Goriško-Tirolskega Kosi, *Gospodje Turjaški*, str. 117–120. Pri tem naj opozorimo, da grad v Poljanah leta 1336 ni bil nov, kot sta bila Ortnek in Kostel, marveč je moral biti zgrajen že v obdobju starih Turjaških. Obstoj župnije, omenjene leta 1248, namreč predpostavlja obstoj gospodstva, katerega meje zrcalijo meje župnije, in s tem tudi obstoj gradu.

je, kaj si lahko predstavljamo pod označbo *villa*. Ob vsej pestrosti pomena tega termina lahko z največjo verjetnostjo tu pričakujemo zgodnesrednjeveški upravni dvor (*curtis*), ki ga seveda ne smemo zamenjati s skromnimi poznosrednjeveškimi podeželskimi dvori.⁴⁹ Tu pričakovati že grad, ne glede na to, ali bi se že imenoval Turjak (Ursperg, Urisperg itd., Auersperg) ali ne, je sredi 11. stoletja iluzorno. Gradnja zidanih gradov je bila v tem času mogoča le z izrecnim vladarjevim dovoljenjem in to le predstavnikom najvišjega plemiškega ali cerkvenega sloja, kamor Engelbero gotovo ni sodil. V zgodovinopisju je še premalo upoštevano dejstvo, da so v zgodnjem srednjem veku za upravljanje zemljiških posestev služili dvori (*curtis, curia*), medtem ko so – sicer zelo redki – gradovi imeli le obrambno vlogo. Zidanje rezidenčnih gradov, ki so prevzemali upravno funkcijo dvorov, se je pojavilo šele ob koncu 11. in okrepilo v 12. stoletju; ne zaman velja 12. stoletje v nemških deželah za dobo razcveta novih gradov.⁵⁰ Glede na analogije, ki jih tudi na Slovenskem ni malo, so se Turjaški lahko lotili zidanja gradu šele v času od konca 11. stoletja dalje – listinsko je izpričan šele leta 1162, ko se po njem (Vrsperch) imenuje Engelbero, menda tretji tega imena.⁵¹

V listini iz leta 1062 je naveden le Ločnik. Dandanes obstajata s tem toponimom dve vasi, Veliki Ločnik ob severnem vznožju hriba, imenovanega Gora, s cerkvijo sv. Ahaca na vrhu, in Mali Ločnik na njegovem jugovzhodnem vznožju. V enega teh dveh Ločnikov je treba postaviti prvotni dvor Turjaških, ki po zidavi turjaškega gradu očitno ni bil opuščen. O tem govori omemba Herbarda iz Ločnika (*Herwort von Locznich*) v listini iz leta 1319, v kateri ta nastopa kot prodajalec hube v Sebenjah na Bledu in ki je verjetno identičen s Herbardom IV. iz leta 1317.⁵² V listinskem gradivu se razlikovanje obeh Ločnikov pojavi šele leta 1382 z Velikim Ločnikom in leta 1415 z Malim Ločnikom.⁵³ Glede na podatke, ki jih imamo, bi lahko sklepali, da je Ločnik iz leta 1062 Veliki Ločnik. Leta 1382 je bil v lasti Alhajde, sestre Rutliba s Kozjaka in žene Eberharda Podlogarja, ko ga je ta prodala trem bratom Turjaškim, otrokom Herbarda III. V zadevni listini⁵⁴ je vas opisana kot organska celota z desetino in večfunkcionalno ureditvijo. Moti seveda lastništvo. Ni dokumentirano, kako je ta vas prišla v last ženske predstavnice Kozjaških, za katere ni znano, da bi bili v sorodu s Turjaškimi. Medtem kaže, da je Mali Ločnik ostal v lasti rodu, in s tega vidika in ob upoštevanju, da je bil leta 1319 po Ločniku omenjeni Herbard Turjačan, za lokalizacijo prvotnega dvora pride prej v poštev Mali Ločnik. Seveda je to le golo ugibanje. Morda bi kaj več prinesla analiza terena, a obetati si ni veliko.

Z Malim Ločnikom – in ne Velikim – se povezuje tudi omenjena cerkev sv.

⁴⁹ Uvod v problematiko Höfler, *Lastniške cerkve*, str. 14–17.

⁵⁰ Höfler, prav tam. O tem je že leta 1942 pisal F. Tremel, a je njegova razprava ostala prezrta; Tremel, *Die Curtis*. Tremel povezuje ta pojav investiturnim bojem, a to ni nujno.

⁵¹ 1162 V 3; MC I, št. 229; GZS IV, str. 441.

⁵² 1319 VIII 11; gl. Otorepec, Gradivo za zgodovino, str. 14, št. 20; 1317 IX 8; TKL I, št. 27; zanj gl. Preinfalk, *Auerspergi*, str. 445; Kos, *Vitez in grad*, genealoška preglednica, str. 238; Kosi, *Gospodje Turjaški*, genealoška preglednica str. 143.

⁵³ Bizjak in dr., *Historična topografija*, str. 869 in 1639.

⁵⁴ 1382 V 13; TKL I, št. 229.

Ahaca nad njim. Zgodovino cerkve in razvoj njene arhitekture je v obravnavani monografiji prispeval Robert Peskar.⁵⁵ Po njegovih ugotovitvah segajo njeni začetki samo do sredine 14. stoletja, a se cerkev ponaša s častitljivo preteklostjo. Njen prvotni patrocinij sv. Janeza Krstnika, ki ga je sredi 15. stoletja zamenjal Marijin, govori za staro krstno cerkev cerkniške pražupnije iz 11. stoletja. Glede na analogije – najbolj pričevalna je cerkev sv. Janeza Krstnika, ki jo je po pogodbi s patriarhom Sigehardom iz leta 1074 postavil freisinški škof Ellenhard na Malem Vinjem vrhu na Dolenjskem⁵⁶ – je morala biti lesena in takšna vse do sredine 14. stoletja.⁵⁷ Ne glede na krstno funkcijo je verjetno, da se je povezovala z dvorom pod njo, četudi o pravi lastniški cerkvi ni mogoče govoriti. Kakorkoli že, s Krstnikovim patrocinijem se uvršča v vrsto najstarejših cerkva na tem območju, katerih nekaj je bilo lastniških (Struge-Pri Cerkvi, Dvorska vas, Ribnica, Sinji vrh⁵⁸). Vsekakor pa so zanjo skrbeli Turjaški in je postala njihova družinska cerkev, v kateri so tudi izbirali svoje zadnje počivališče.

V soglasju s splošnimi težnjami v srednjeevropskem prostoru so se Turjaški med koncem 11. in sredino 12. stoletja lotili zidave gradu, ki je nadomestil dvor v Ločniku. Pri tem so izbrali strateško primernejšo lokacijo nad prometno potjo, ki je iz Ljubljanske kotline vodila v Ribnico. Današnja zgradba, zaradi poškodb med potresom leta 1511 večidel nastala po letu 1520 – kot njen graditelj se je ovekovečil Trojan Turjaški –, velja za zgled renesančne grajske arhitekture na Slovenskem. Vendar v njej, kot je razkril Igor Sapač, avtor obsežne in detajlirane študije v obravnavani monografiji,⁵⁹ še tičijo ostanki prve romanske zgradbe. Tudi sicer je marsikatera srednjeveška sestavina gradu v tej študiji doživela novo interpretacijo, med temi še posebej stara grajska kapela, že sama po sebi pomemben kulturnozgodovinski spomenik. Po novem gre za pravokoten romanski prostor s polkrožno apsido izpred sredine 13. stoletja, po sredini 15. stoletja obokan s šilasto banjo. Bogata in raznovrstna problematika tega okoli leta 1470 poslikanega prostora, kot so jo predstavili pisci v obravnavani monografiji,⁶⁰ bi terjala nadrobnejši prikaz in tu in tam tudi kakšno kritično misel, a naj se za konec tega razmišljanja ustavim le ob njenem patrociniju. Podpisani sem na podlagi poročila o zaslišanju podložnikov škocjanske župnije v vicedomskem arhivu iz leta 1598⁶¹ sklepal, da je bila kapela posvečena sv. Pankraciju. M. Kosi in B. Hajdinjak pa sta opozorila

⁵⁵ Peskar, *Cerkev sv. Ahaca*.

⁵⁶ Höfler, *Gradivo*, str. 219–220.

⁵⁷ Na to, da je bila cerkev na Vinjem Vrhu lesena, sklepamo po označbi »bela cerkev« za cerkev, ki je morala biti zgrajena kmalu zatem v Beli Cerkvi in pri kateri je bila ustanovljena župnija; gl. tudi Höfler, *Lastniške cerkve*, str. 92.

⁵⁸ O teh Höfler, *Lastniške cerkve*, str. 84–86.

⁵⁹ Sapač, *Arhitekturnozgodovinski oris*.

⁶⁰ Mahnič, *Stara grajska kapela*; Kosi, Hajdinjak, »*Grbovna knjiga*«; Oter Gorenčič, *Cesarski viteški red*, str. 164–173; Oter Gorenčič, *Po umetnostnih sledeh*, str. 428–430.

⁶¹ 1598 VIII 13; Smole, *Vicedomski urad I*, str. 37; Höfler, *Gradivo*, str. 157. Šlo je za krivice, ki so bile storjene župniji in njenim podložnikom s strani grajskih v času protestantizma. Podložniki so se med drugim sklicevali na katoliške duhovnike, ki so službovali na župniji, in v času Vajkarda Turjaškega (katerega?; 1533–1581?) naj bi katoliški duhovnik tudi maševal v grajski kapeli na dan sv. Pankracija in na telovo.

na dva odlomka iz družinske kronike Pankraca Turjaškega iz let 1488 in 1489, po katerih naj bi kapela nosila patrocinijske sv. Servacija.⁶² Čeprav gre za svetnika, ki si v koledarju sledita drug za drugim, Pankracij 12. in Servacij 13. maja, in po ljudskem verovanju skupaj s sv. Bonifacijem (14. maj) sestavljata tako imenovane tri ledene može, med njima ni nikakršne povezave, slednji, po legendi škof v Maastrichtu iz 4. ali 5. stoletja, pa je kot patrocinijski tudi sila redek. Na Slovenskem ga ne najdemo, na Koroškem je sv. Servacijo posvečena mala podružnična cerkev v Sovčah (Seltschach) pri Beljaku. Pomembnejša je bila Servacijeva kapela severno od Krke, zgrajena leta 1285, ki je leto zatem prejela številne indulgenčne listine, ki jih hrani Deželni arhiv v Celovcu.⁶³ Pozneje je bila posvečena sv. Cirilu, nato sv. Jožefu, leta 1811 pa so jo podrli. Drugače je s sv. Pankracijem. Rimski mučenec iz Dioklecijanove dobe je že pred letom 1000 postal zavetnik viteštva, tako kot pozneje sv. Jurij, njegov kult pa je na sever prinesel cesar Arnulf, ko je po vrnitvi s kronanja v Rimu leta 896 dal sv. Pankraciju posvetiti kapeli v Rodingu na Gornjem Pfalškem (to skupaj s sv. Jakobom st.) in dve leti zatem v pfalci Ranshofen.⁶⁴ Posvečene so mu bile tako rekoč vse kapele dinastičnih sedežev od Dunaja (babenbergski dvor) do gradov Tirol na Južnem Tirolskem in Vaduz v kneževini Liechtenstein. Lahko rečemo, da tudi na Slovenskem ni bilo kapele visokosrednjeveškega gradu, ki ne bi nosila Pankracijevega patrocinijskega: Pusti grad v Lipnici pri Radovljici (Waldenburg), Ljubljanski grad, kjer se mu je pridružil sv. Jurij, Prežek, Hmeljnik, Žebnik, Lemberg, Podčetrtek, Zgornji Vipavski grad, Rihemberk. To so le tako ali drugače dokumentirani primeri – gotovo jih je bilo še več –, medtem ko grajske kapele iz te dobe s kakšnim drugim patrocinijskim za zdaj ni dokumentirane. Zato se lahko vprašamo, zakaj bi Turjaški spričo tega za svojo kapelo izbrali sv. Servacija? Ob tem, da – kolikor je podpisane znano – tudi v nemškem govornem območju ni grajske kapele s tem patrocinijskim? Treba se bo sprijazniti s tem, da je bila kapela prvotno kot tudi pozneje posvečena sv. Pankraciju, ki ga je občasno in neznano kako in zakaj nadomestil sv. Servacij, pri čemer bi bil lahko posredi tudi premik dneva v prazničnem koledarju.

Viri in literatura

Viri

Bernhard, Documenta – Bernhard, Günther: *Documenta patriarchalia res gestas slovenicas illustrantia. Listine oglejskih patriarhov za slovensko ozemlje in listine samostanov v Stični in Gornjem Gradu (1120–1251). Patriarchenurkunden von Aquileia für Slowenien und die Urkunden der Klöster Sittich und Oberburg (1120–1251)*. Wien/Dunaj – Ljubljana: Slovenski znanstveni inštitut na Dunaju / Slowenisches Wissenschaftsinstitut in Wien, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.

DD H III – Harry Bresslau, Paul Fridolin Kehr: *Heinrici III. diplomata / Die Urkunden Heinrichs III.* (= MGH, Diplomata regum et imperatorum Germaniae 5). Berlin 1931.

⁶² Kosi, Hajdinjak, »Grbovna knjiga«, str. 314.

⁶³ Začenši z 20. januarjem 1286; MC V, št. 660 in dalje.

⁶⁴ Nadrobnosti Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 410–411.

- DD H IV – Dietrich von Gladiss, Alfred Gawlik: *Heinrici IV. diplomata / Die Urkunden Heinrichs IV.* (= MGH, Diplomata regum et imperatorum Germaniae 6). Berlin, Weimar, Hannover 1941–1978.
- GZL II, III – Otorepec, Božo: *Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku*, zv. II: *Listine 1299–1450*; zv. III: *Listine Mestnega arhiva ljubljanskega 1320–1470*. Ljubljana: Mestni arhiv ljubljanski, 1957; 1958.
- GZS III, IV, V – Kos, Franc (in Kos, Milko): *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*, *Tretja knjiga (l. 1001–1100)*; *Četrta knjiga (l. 1101–1200)*; *Peta knjiga (l. 1201–1246)*. Ljubljana: Leonova družba, 1911; 1915; 1928.
- GZS VI,1 – Baraga, France (na podlagi gradiva Boža Otorepca): *Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku: 6/1 (listine 1246–1255)* (= Thesaurus memoriae, Fontes 2). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2002.
- MC IV,1 – Jaksch, August von: *Die Kärntner Geschichtsquellen 1202–1262* (= Monumenta Historica Ducatus Carinthiae. Vierter Band, Erster Teil). Klagenfurt: Geschichtsverein für Kärnten, 1906.
- MC VIII – Wiessner, Hermann: *Die Kärntner Geschichtsquellen 1310–1325* (= Monumenta Historica Ducatus Carinthiae, Achter Band). Klagenfurt: Geschichtsverein für Kärnten, 1963.
- Martin, Regesten II, III – Martin, *Die Regesten der Erzbischöfe und des Domkapitels von Salzburg 1247–1343. II. Band: 1290–1315; III. Band: 1315–1343*. Salzburg: Gesellschaft für Salzburger Landeskunde, 1931; 1934.
- SUB II – Hauthaler, Willibald: *Urkunden von 790–1199* (= Salzburger Urkundenbuch, II. Band). Salzburg: Gesellschaft für Salzburger Landeskunde, 1916.
- TKL I – Preinfalk, Miha, Bizjak, Matjaž: *Turjaška knjiga listin I. Listine zasebnih arhivov kranjske grofovske in knežje linije Turjaških (Auerspergov) 1 (1218–1400)* (= Thesaurus memoriae, Fontes 6). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.
- UBKr I, II – Schumi, Franz: *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain, I. Band (777–1200); II. Band (1200–1269)*. Laibach: Verlag des Herausgebers, 1882/3; 1884 u. 1887.

Literatura

- Grebenc, Jože M.: *Gospodarska ustanovitev Stične ali njena dotacija leta 1135*. Stična: Cistercijski samostan, 1973.
- Höfler, Janez: *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem: Kranjska*. Druga revidirana in dopolnjena izdaja (elektronska knjiga). Ljubljana: Viharnik, 2017.
- Höfler, Janez: *Lastniške cerkve v Sloveniji: Raziskana, registrirana in potencialna zgodnjerevniška grobišča*. Ljubljana: Viharnik, 2019.
- Höfler, Janez: *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem: K razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku*. Druga, revidirana in dopolnjena izdaja (elektronska knjiga). Ljubljana: Viharnik, 2016.
- Komac, Andrej, Vzpon Turjaških v srednjem veku. *Zgodovinski časopis* 54, 2000, št. 1, str. 15–48; št. 2, str. 151–178.
- Kos, Dušan: *Vitez in Grad: Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2005.
- Kos, Milko: Salzburško posestvo Cesta na Kranjskem. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 21, 1940, str. 66–73.
- Kosi, Miha: Gospodje Turjaški in plemiški svet na jugovzhodu cesarstva (12.–15. stoletje). Preinfalk in dr., *Grad Turjak*, str. 89–146.

- Kosi, Miha, Hajdinjak, Boris, »Grbovna knjiga« gradu Turjak. Umetnina kot odsev plemiške identitete. Preinfalk in dr., *Grad Turjak*, str. 313–350.
- Kosi, Miha, Bizjak, Matjaž, Seručnik, Miha, Šilc, Jurij: *Historična topografija Kranjske (do leta 1500)*. Druga, dopolnjena izdaja (elektronska knjiga). Ljubljana: ZRC SAZU Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 2021.
- MHVKr – *Mitteilungen des Historischen Vereins für Krain*, Laibach.
- MHVSt – *Mitteilungen des Historischen Vereins für Steiermark*, Graz.
- Mahníč, Katja: Stara grajska kapela na Turjaku. Preinfalk in dr., *Grad Turjak*, str. 275–311.
- Mikuž, Metod: *Topografija stiške zemlje. Doneski k zgodovini stiške opatije*. Inavguralna disertacija. Ljubljana 1946.
- Oter Gorenčič, Mija: Cesarski viteški red sv. Jurija in Turjaški. Nove možnosti interpretacije umetnostnega dela kot rezultat uporabe različnih metodoloških pristopov. Preinfalk in dr., *Grad Turjak*, str. 149–187.
- Oter Gorenčič, Mija, Po umetnostnih sledih srednjeveških Auerspergov. Preinfalk in dr., *Grad Turjak*, str. 381–452.
- Otorepec, Gradivo za zgodovino Radovljice v srednjem veku. *Radovljiški zbornik 1995*. Radovljica 1995, str. 10–37.
- Peskar, Robert, Cerkev sv. Ahaca nad Malim Ločnikom pri Turjaku. Preinfalk in dr., *Grad Turjak*, str. 353–378.
- Pirchegger, Hans: Das Gut Cest. *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*, 32, 1983, str. 127–131.
- Preinfalk, Miha, *Auerspergi: Po sledih mogočnega tura* (= Dissertationes 4). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005.
- Preinfalk, Miha, Oter Gorenčič, Mija, Komić Marn, Renata (ur.): *Grad Turjak* (= Castellologica Slovenica, 2). Ljubljana: Založba ZRC, 2020.
- Sapač, Igor, Arhitekturnozgodovinski oris gradu Turjak. Preinfalk in dr., *Grad Turjak*, str. 623–958.
- Schumi, Franz: *Archiv für Heimatkunde. Geschichtsforschungen, Quellen, Urkunden und Regesten*, I. Band, Laibach: Verlag des Herausgebers, 1882/3.
- Smole, Majda: *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol.–1747. Cerkvene zadeve I*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1985.
- Štiš, Peter: Dve notici za najstarejšo zgodovino Ljubljane. *Zgodovinski časopis* 56, 2002, str. 7–42.
- Štiš, Peter: *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1994.
- Štiš, Peter: O začetkih Turjaških na Kranjskem. Preinfalk in dr., *Grad Turjak*, str. 69–86.
- Tremel, Ferdinand: Die Curtis der Ostalpen. *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 87, 1942, str. 3–15.

SUMMARY

Remarks about the New Monograph on Auersperg Castle and the Auerspergs

Janez Höfler

The article at hand was prompted by the new monograph on Auersperg Castle, which was published in 2020 and edited by Miha Preinfalk et al. It aims to complement and reinterpret the

subject matter, particularly in terms of the Auerspergs' early history. Before addressing the central subject, the author deals with the question of Anzo, a Salzburg ministerial and Auersperg's immediate neighbour, who was granted land extending as far as the stream Bičje by the German King Henry IV in the years 1058 and 1062 and handed it over to the Archbishop of Salzburg shortly afterwards. As pointed out by Hans Pirchegger (1938) and, subsequently, Milko Kos (1940), the granting and transfer of this estate were controversial. Originally, this estate belonged to the family of Hemma of Friesach and Zeltschach or to the Counts of Saunia; consequently, in 1144, Archbishop Conrad I came to an agreement with Hemma's distant heiress of the same name and her husband Count Wolfrad of Treffen, compensating them with 100 farms in Upper Styria. The author proved that the archbishop of Salzburg obtained not only Anzo's estate but also that of his eastern neighbour Ruodpert, interpreting them as the southern part of Hemma's seignery, whose size is reflected by that of the Šmarje-Sap parish, the successor of the proprietary church at Lanišče, whose original patron saint was John the Baptist. It is evident from the enclave Sostro in the Šempeter pri Ljubljani parish that, originally, this area was covered by a proprietary church.

In the further course of the paper the author discusses the Auerspergs. At the very onset he raises the question of the status of Engelbero, the first member of this family who was attested in 1062, and whether his estate can be interpreted as a fief or an allod. In doing so, he points to the fact that unlike other known landowners in the Ljubljana Basin, the bulk of whom were from Bavaria and merely received income from their estates, he resided in the area at hand. Another important circumstance is that it is not known if along with this estate in Carniola he had any estates in Bavaria, from where he originated according to the research conducted by Peter Štih. To answer this question, the author includes the development of the ecclesiastical territorial organization in this area, which was originally covered by the Cerknica ancient parish (Urfarrei). This was an early-eleventh-century institution of the patriarch of Aquileia, who was granted an estate here by King Henry III in 1040. Had the Auersperg seignery been an allod, the Auerspergs would have established their own proprietary church here that would have been transformed into a patronage parish during the reform of the ecclesiastical organization no later than in the 12th century and whose rights of patronage would have been exercised regardless of the patriarch. However, this did not happen. All five medieval parishes in the area in question (Škocjan pri Turjaku, Videm-Dobropolje, Ribnica, Stari Trg ob Kolpi, and Stari Trg pri Ložu) detached themselves from the Cerknica ancient parish and were subordinate to the patriarch. Taking into account appropriate archival sources, the same can be established also for the seigneries there (Turjak, Čušperk, Ribnica, Poljane ob Kolpi, Lož), namely that they were Aquileian fiefs. In short, the author argues that the Auerspergs were Aquileian vassals that were powerful enough to gradually expand their administration to the neighbouring seigneries of Čušperk, Ribnica, and Poljane, whereby they appropriated Turjak and Ribnica as allods as well.

The administrative seat of the Auersperg seignery is discussed at the end of the paper. In the 1062 document this seignery is referred to as villa Lonsa that is identified as Ločnik nad Turjakom. There are two villages bearing this name (Veliki Ločnik, Mali Ločnik), with Mali Ločnik being a relevant option. It is topped by the Church of St Acacius, which had been originally dedicated to John the Baptist. The author interprets it as the baptistery of the Cerknica ancient parish that was at a later point turned into the Auerspergs' family church. Additionally, it can be assumed that Mali Ločnik may have been the site of the seignery's original administrative court (curtis, curia) that was replaced by Auersperg Castle, which was built in the period from the late 11th and mid-12th century.

ISSN 0350-5774

9 770350 577002

ZČ | Ljubljana | 76 | 2022 | št. 3-4 (166) | str. 281–565